

liederen staan vermeld (blz. 61 v.). De rede wordt gevolgd door een negental bijlagen, met uitvoerige vermelding van bronnen, literatuur en tal van personalia van bestuursleden, docenten en leerlingen. In bijlage VII vinden we alle gegevens verzameld met betrekking tot de korte tijd dat Vincent van Gogh verblijf hield op de opleidingsschool. Een register van persoonsnamen vergemakkelijkt het zoeken. Dit register is onontbeerlijk daar door de opzet de gegevens nogal onoverzichtelijk over het boek verspreid zijn. Al met al heeft de auteur een schat aan materiaal (vooral biografisch van aard) aangedragen, waarbij dankbaar gebruik gemaakt is van mondelinge mededelingen.

Een enkele opmerking: van ds. Eggenstein wordt gezegd dat hij studeerde aan het Seminarie der Afscheidenen te Amsterdam, bedoeld wordt het Seminarie van Da Costa, waaraan de afscheidenen nu juist niet meededen! Over ds. De Best is méér te vinden dan de auteur hier bijeenbrengt. Summier wordt aangeduid (vgl. blz. 70, blz. 13 v.) dat de verhoudingen in protestants Nederland hun doorwerking hadden in België, graag hadden we daar meer over vernomen, jammer dat de beantwoording van deze vragen buiten het bestek van deze studie viel.

Voor geïnteresseerden wordt nog vermeld dat de Vereniging voor de Geschiedenis van het Belgisch Protestantisme (gesticht in 1904) niet alleen een reeks van historische studies uitgeeft, maar ook een reeks historische documenten, terwijl ook regelmatig een bulletin uitkomt. Het adres is: Rue Leys 52, 1040 Brussel (E. M. Braekman).

J. van Gelderen

E. J. Beker - M. G. L. den Boer, *J. H. Gunning Jr.* Een theologisch portret. Uitgeverij Ten Have B.V., Baarn, 1979. 144 blz. f 18,50.

In een kort 'Ter inleiding' stippen de auteurs aan wat hen in Gunnings theologie zo bijzonder geboeid en aangetrokken heeft. Dan volgt er een 'Levensschets' waarin zij de concrete biografische fata en data bedden in beknopte beschouwingen, die vooral bedoelen Gunning theologie-historisch te plaatsen. Eén van de eerste namen die hier vallen, is die van C. W. Opzoomer; één van de laatste die van Martin Kähler. In de volgende hoofdstukken wordt dan Gunnings theologie nader ontvouwd. Een paar flitsen:

De verwachting van de toekomst van de Heer stempelde heel Gunnings theologische denken en kerkelijk handelen. De eschatologie is bij hem geen afzonderlijke locus, noch vóór noch ná alle andere, maar 'beheersend gezichtspunt der waarheid, die wij belijden, en die immers niets anders is dan: het geloof in Jezus Christus, de gekomene en de komende' (28). De eschatologie heeft haar grondslag in de opstanding. Daar en toen is de toekomst begonnen. Door zijn opstanding en verheerlijking is Jezus Christus de ware mens geworden. Wat nu nog rest, is dat door deze mens ook de nieuwe mensheid zal ontstaan. De Geest is het onderpand van deze toekomst (32 v.). Gunning verzette zich tegen artikel 164 van de grondwet dat vrijheid van belijden garandeerde, 'behoudens de bescherming der maatschappij en harer leden tegen overtreding van de strafwet'. Maar wat gebeurt er, zo vroeg Gunning, als de kerk ernst maakt met haar z.g. godsdienstige meningen? Als die nu eens levensbeginselen blijken te zijn waarvan ook het leven van de staat afhankelijk is? (75). In Gun-